

ارزیابی تاثیر اعتبارات خرد کمیته امداد بر ماندگاری جمعیت در نواحی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان خمین)

یوسف قنبری* و راضیه نوری**

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۱/۳۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۶/۰۱

چکیده

هدف از پژوهش حاضر ارزیابی تاثیر اعتبارات خرد کمیته امداد در جلوگیری از مهاجرت‌های روستایی است. این پژوهش از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی است و ابزار مورد استفاده در آن پرسشنامه است. بدون نیاز به نمونه‌گیری، تمامی ۱۴۲ نفر جامعه آماری که طبق آخرین آمار در سال ۱۳۹۳ از کمیته امداد امام خمینی (ره) شهرستان خمین وام اشتغال دریافت کرده‌اند، مورد مطالعه قرار گرفتند که با توجه به عدم دسترسی به کل جامعه آماری از ۱۲۱ خانوار، پرسشگری به عمل آمده است و داده‌ها با استفاده از آزمون‌های ویلکا کسون، آتک نمونه‌ای، پیرسون و مدل معادلات ساختاری مورد تجزیه و تحلیل نهایی قرار گرفت. نتایج حاصل از آزمون فرضیات تحقیق با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون، نشان می‌دهد اعتبارات خرد کمیته امداد با بنای ۰/۷۱۹ بر وضعیت اقتصادی و درآمد خانوار و با بنای ۰/۳۴۰ بر ماندگاری جمعیت در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ تاثیر مثبت و معنی‌داری دارد. همچنین ضریب همبستگی پیرسون برای رابطه وضعیت اقتصادی و درآمد خانوار و ماندگاری جمعیت برابر است با ۰/۳۶۹ که در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ این فرضیه را تایید می‌کند. بنابراین، ایجاد اشتغال از طریق اعطای وام و اولویت دادن به سرمایه‌گذاری در ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، می‌تواند به‌عنوان یکی از راه‌های موثر برای جلوگیری از مهاجرت غیرمنطقی جمعیت مناطق روستایی شناخته شود.

طبقه بندی JEL: J2، M2، O2، R2.

کلید واژه‌ها: اعتبارات خرد، کمیته امداد، مهاجرت‌های روستایی، اشتغال، درآمد.

* استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان.

** کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان - نویسنده مسئول، پست الکترونیکی

geo92.ui.ac.ir@gmail.com

۱- مقدمه

نواحی روستایی به دلیل شرایط خاص اکولوژیکی و اقتصادی-اجتماعی با مسائل و مشکلات متعدد و متنوعی مواجه هستند که فقر و محرومیت از مهم ترین آن‌ها محسوب می‌شود (رضوانی، ۱۳۸۳: ۱۲). مبارزه با فقر و تخفیف آن در جوامع بشری از جمله مهم ترین اهداف همه کشورهای جهان و سازمان‌های بین‌المللی است (ابراهیم پور و میلاعلمی، ۱۳۹۲: ۱۰۲) زیرا فقر به دلیل عدم هماهنگی بین درآمد و هزینه خانواده‌های روستایی به وجود می‌آید و رکود اقتصادی را به دنبال دارد.

روستاییان بیشتر به دلیل شرایط اقتصادی ضعیف، ناکافی و نارسا از محل زندگی‌شان خارج می‌شوند و به مناطق شهری که دارای جاذبه‌های شغلی بهتر، دستمزدهای بالاتر و محرک‌های اقتصادی و اجتماعی بیشتری هستند، وارد می‌شوند، چرا که قوی ترین انگیزه مهاجرت برای افراد و به خصوص جوانان، دستیابی به درآمد بیشتر است که در نتیجه نبود بازار کار به وجود می‌آید.

مهاجرت‌های شدید روستایی، تعادل فضایی بین نواحی روستایی و شهری را بر هم می‌زند و شهرگرایی و گسترش بی‌رویه شهرها را در پی دارد (رستمعلی زاده و همکاران، ۱۳۹۲: ۵۰۷). در این بین، ایجاد طرح‌های اشتغال‌زایی در روستاها جهت افزایش درآمد و کاستن روند مهاجرت روستاییان به شهر مساله حائز اهمیتی است. کمبود درآمد عامل مهمی است که اگر برای آن چاره‌اندیشی نشود باعث می‌شود طرح‌های توسعه روستایی به ثمر نرسد و روستاها به توسعه دست نیابند (رضوانی و نجار زاده، ۱۳۸۷: ۱۶۶).

اقتصاددانان همواره بر نقش اعتبارات و سرمایه در دستیابی به توسعه اتفاق نظر دارند، زیرا اعتبارات و سرمایه را می‌توان یکی از مهم ترین عوامل تبدیل ایده به محصول به شمار آورد همچنین اعطای اعتبار به خانوارهای کم‌درآمد، کارآفرینان نوپا و کسانی که مایل به ایجاد کسب و کارهای کوچک هستند، همواره با ریسک زیاد بازپرداخت وام‌ها مواجه است. بنابراین، معمولاً دولت‌ها از طریق سیاست‌های حمایتی سعی در حل این مساله می‌کنند. یکی از استراتژی‌هایی که در سال‌های اخیر مورد توجه صاحب‌نظران و سیاست‌گذاران برای از بین بردن فقر و کاهش بیکاری در کشورهای مختلف قرار گرفته است، اعتبارات خرد است (نگین، ۱۳۸۴: ۷۶۳). اهمیت این شیوه به گونه‌ای بود که سازمان ملل متحد سال ۲۰۰۵ را به عنوان سال اعتبارات خرد نام‌گذاری کرد (فعالیت و خارقانی، ۱۳۹۰: ۲۳).

ارزیابی تاثیر اعتبارات خرد کمیته امداد بر ماندگاری ... ۱۷۹

باید توجه داشت که برنامه‌های اعتبارات خرد باید با هدف گذاری استقلال مالی بیشتر برای وام گیرندگان فقیر همراه باشد (لاویر، ۲۰۰۲: ۱۰۰)، زیرا چنانچه میزان سرمایه گذاری و خوداشتغالی وام گیرندگان به اندازه کافی زیاد باشد آنگاه اعتبار کم می‌تواند اقتصاد را از طریق صرفه جویی از رکود به سوی توسعه کامل سوق دهد (Jiang Ahlinand، ۲۰۰۸: ۱۲۳-۱۲۴). یکی از اهداف ضمنی و در حقیقت کلید موفقیت برنامه‌های مربوط به اعتبارات خرد ایجاد و توسعه اشتغال و افزایش سطح درآمد است. بدون دسترسی افراد به شغل‌های مولد و پایدار، تحقق اهداف متعالی غیر ممکن می‌نماید.

کمیته امداد شهرستان خمین به عنوان یک نهاد حمایتی و با در نظر گرفتن استعداد و توانایی روستاییان، زمینه دریافت وام توسط آن‌ها را جهت خود کفایی و بهبود وضعیت درآمدی این قشر ایجاد کرده است و با پرداخت وام‌های کارگشایی و خود کفایی در قالب مشاغل خانگی، صنایع دستی، دامداری و کشاورزی، اهداف مختلفی را دنبال می‌کند که کاهش وابستگی مددجویان به امداد، توانمندسازی خانواده‌ها، بهبود وضعیت اقتصادی و درآمد و در نهایت جلوگیری از مهاجرت‌های روستایی از جمله این اهداف است.

هدف از انجام این پژوهش آگاهی از میزان تاثیر وام‌های ارائه شده از سوی کمیته امداد در بهبود شرایط اقتصادی و اطلاع از این موضوع است که آیا ارائه این وام‌ها توانسته است از مهاجرت روستاییان جلوگیری کند یا خیر؛ برای رسیدن به این هدف، فرضیه‌های اصلی و فرعی زیر مورد بررسی قرار گرفتند:

فرضیه‌های اصلی:

* اعتبارات کمیته امداد بر بهبود وضعیت اقتصادی خانوارها تاثیر مثبت داشته است.

* اعتبارات کمیته امداد بر ماندگاری جمعیت تاثیر مثبت و معناداری داشته است.

فرضیه فرعی:

* بین وضعیت اقتصادی خانوارها و افزایش ماندگاری جمعیت رابطه‌ی معناداری وجود دارد.

جهت بررسی این فرضیه‌ها، مقاله به این صورت سامان یافته است: پس از مقدمه، بخش دوم مقاله به ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق، بخش سوم به روش پژوهش، بخش چهارم به یافته‌های توصیفی-تحلیلی و تصریح مدل اختصاص داده شده است و در نهایت مقاله با نتیجه گیری و پیشنهادات به پایان می‌رسد.

۲- مروری بر ادبیات موضوع

در آغاز هزاره سوم، یکی از رویکردهای مهم برای رفع فقر و توانمندسازی اقتصادی روستاییان، اعتبارات خرد است (قدیری معصوم و احمدی، ۱۳۹۴: ۷۶۰). اعتبارات خرد برای تامین مالی به کسانی است که به طور معمول نمی‌توانند از خدمات نهادهای رسمی متداول استفاده کنند و هدف اصلی آن گردآوری ظرفیت‌ها و توانایی‌ها برای تولید ثروت در میان کارآفرینان فقیر و تامین منابع پایدار امرارمعاش برای ساکنان روستایی است (فاسورانتی، ۲۰۱۰: ۳).

اعتبارات خرد از مباحث عمده در اقتصاد نئولیبرال است که پس از تغییراتی در نظریه‌های اقتصادی و دیدگاه‌های توسعه به مثابه محرک اقتصادی برای کشورهای در حال توسعه و کشورهای گرفتار مشکلات تورم و بیکاری فزاینده و توزیع ناعادلانه ثروت و درآمد، کلید حل معما به شمار می‌رود (طالب و نجفی اصل، ۱۳۸۶: ۴). این اعتبارات با برخورداری از ویژگی‌های گروهی بودن، قابلیت انعطاف، مردمی بودن و تکیه بر عدالت اجتماعی، پایداری، سودآوری، ایجاد امنیت و فقر ستیزی به عنوان یکی از راهبردهای قدرتمند توانمندسازی جوامع محلی در چارچوب پارادایم جدید (توسعه پایدار روستایی) است (عزیزپور و کرمی، ۱۳۹۴: ۶۰) به همین دلیل سازمان ملل به اعتبارات خرد به عنوان یکی از موثرترین ابزارهای ریشه کنی فقر به ویژه در کشورهای در حال توسعه توجه خاصی دارد (سالوا و دیگران، ۲۰۱۳: ۱۵۳).

اگرچه تامین مالی از طریق اعتبارات خرد از سال‌های پیش در ایران آغاز شده، اما در آغاز به معنای ایجاد موسسه‌هایی با عنوان موسسه‌های تامین مالی خرد نبوده است، برخی از موسسه‌های تامین مالی، ضمن انجام فعالیت‌های تامین مالی، در این باره نیز فعالیت‌هایی انجام داده‌اند. به عنوان مثال، صندوق‌های قرض الحسنه، کمیته امداد امام خمینی (ره)، صندوق تعاون روستایی و بانک کشاورزی از جمله موسسه‌های تامین مالی هستند که در تامین اعتبارات خرد نیز فعالیت‌هایی داشته‌اند (خاکی، ۱۳۸۸: ۱۲۴ و ۱۲۵).

اعتبارات خرد، علاوه بر نقش مهمشان در تمرکز و جهت‌دهی به سرمایه‌های اندک روستایی و ایجاد مشارکت و کار گروهی به ماندگاری جمعیت در عرصه‌های روستایی نیز کمک موثری می‌کنند (نظری و عادل، ۱۳۹۰: ۱۹۴).

ارزیابی تاثیر اعتبارات خرد کمیته امداد بر ماندگاری ... ۱۸۱

۲-۱- پیشینه پژوهش

۲-۱-۱- مطالعات خارجی

میریم واینسالو (۲۰۰۹) در پژوهشی به بررسی تجربه مکزیک در اعطای تسهیلات اشتغال‌زایی که با ایجاد بانک آرتکا در اغلب استان‌های مکزیک صورت پذیرفته پرداختند. نتایج این تحقیق که به صورت مقایسه‌ای بین استان‌هایی که بانک آرتکا در آن‌ها ایجاد شده بود با سایر استان‌ها نشان می‌دهد که اعطای تسهیلات اشتغال‌زایی باعث شد کسب و کارهای خوداشتغالی رونق گیرد و اشتغال نیز حدود ۱/۴ درصد افزایش یابد.

فاسورانتی (۲۰۱۰: ۱) در مطالعه موردی خود در مناطق روستایی نیجریه به این نتیجه رسیده است که برنامه اعتبار خرد، آثار مثبتی روی شاخص‌های اقتصادی خانوار مثل درآمد، پس‌انداز، هزینه‌های مصرف و کسب سرمایه داشته است و شروع برنامه در مناطق مورد مطالعه موجب بهبودی قابل توجهی در استانداردهای زندگی افراد شده است. به‌طور کلی می‌توان گفت استفاده از طرح‌های اعتبارات خرد موجب کاهش فقر به‌وسیله ترغیب افراد به فعالیت‌های اقتصادی مناسب در مناطق روستایی شده است.

ساتیاباما (۲۰۱۰: ۱) اذعان می‌دارد که تشکیل گروه‌های خودیار در برنامه‌های اعتبارات خرد هند راه را برای استقلال اقتصادی زنان هموار می‌کند. اعضای این گروه‌ها در کارآفرینی‌های کوچک مشغول شده و از این طریق موجب استقلال خود و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید برای دیگران شده‌اند.

لی و همکاران (۲۰۱۱: ۷) اعتقاد دارند که مشارکت در برنامه‌های اعتبارات خرد می‌تواند به بهبود رفاه خانوارها از طریق افزایش درآمد و مصرف کمک کند. همچنین سرمایه‌گذاری وام‌های اعتبارات خرد در فعالیت‌های درآمدزا مثل کشاورزی باعث بهبود معیشت آن‌ها شده است. در عین حال چون در برنامه مورد مطالعه گروه‌های فقیر مورد هدف نبوده‌اند پس لزوماً افزایش درآمد و مصرف خانوارهای مورد مطالعه به معنای تاثیر اعتبارات خرد بر کاهش فقر نخواهد بود.

۲-۱-۲- مطالعات داخلی

فقیری و زرافشانی (۱۳۹۰) در پژوهش خود با استفاده از تکنیک تک موردی به بررسی اثربخشی صندوق اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی در شهرستان

کنگاور پرداختند و به این نتیجه رسیدند که صندوق اعتبارات خرد در صورت تعامل مسئولان با اعضای صندوق اعتبارات خرد و شناسایی نیازهای آنان در جهت راه‌اندازی مشاغل درآمدزا است.

مداحی (۱۳۹۰: ۳۳) در بررسی میزان اثربخشی صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی در چهار استان خراسان رضوی، کرمانشاه، مازندران و هرمزگان به این نتیجه رسیده است که صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و بهداشتی در زندگی زنان روستایی تاثیر گذاشته است.

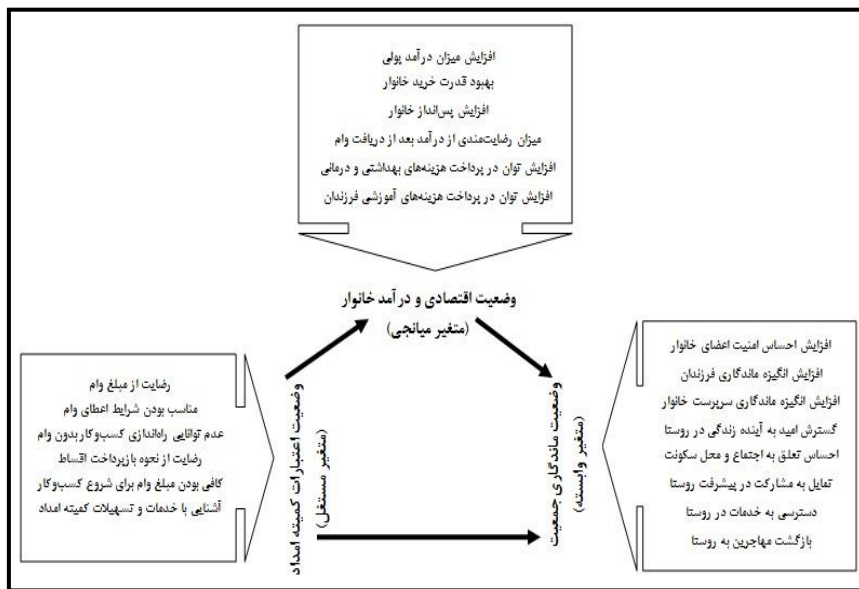
حسین‌زاده و نصرتی (۱۳۹۳) در پژوهشی با استفاده از روش پنل دیتا به بررسی تاثیر تسهیلات بانکی بر ایجاد اشتغال در استان‌های منتخب کشور پرداختند و نتیجه گرفتند که تسهیلات بنگاه‌های کوچک زودبازده و تولید ناخالص داخلی در ایجاد اشتغال تاثیر مثبت دارند. نتایج این بررسی‌ها نشان می‌دهد که اعتبارات خرد به‌طور گسترده‌ای توانسته است ابعاد اقتصادی زندگی قشر فقیر و کم‌درآمد جامعه را دچار تاثیرات مثبتی کند. پژوهش حاضر نیز می‌کوشد تا با بررسی اثر اعتبار خرد کمیته امداد به نحوه اثرگذاری آن در بهبود وضعیت درآمدی پردازد و مشخص کند که آیا این وام‌ها تاثیری بر میزان مهاجرت‌های روستایی داشته‌اند یا خیر.

۳- روش پژوهش

این پژوهش از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی تحلیلی است. بدون نیاز به نمونه‌گیری، تمامی ۱۴۲ نفر جامعه آماری که طبق آخرین آمار در سال ۱۳۹۳ از کمیته امداد امام خمینی (ره) شهرستان خمین وام اشتغال دریافت کرده‌اند، مورد مطالعه قرار گرفتند که با توجه به عدم دسترسی به کل جامعه آماری از ۱۲۱ خانوار پرسشگری به عمل آمده است. برای تعیین پایایی مقیاس اندازه‌گیری از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که ۰/۸۹ درصد به دست آمد. تمام تحلیل‌های آماری به کمک نرم‌افزار *Amos* و *spss 16* و *Graphics 20* و آزمون‌های ویلکا کسون، t تک نمونه‌ای، پیرسون و مدل معادلات ساختاری انجام شده است. نمودار (۱) مدل مفهومی پژوهش و رابطه بین سه شاخص، وضعیت اعتبارات خرد کمیته امداد و وضعیت اقتصادی و درآمد و وضعیت ماندگاری جمعیت را نشان می‌دهد.

ارزیابی تاثیر اعتبارات خرد کمیته امداد بر ماندگاری ... ۱۸۳

نمودار (۱) - مدل مفهومی پژوهش

ماخذ: یافته‌های پژوهش

۴- یافته‌ها

سیمای کلی نمونه مورد بررسی نشان می‌دهد که ۵۷/۸ درصد پاسخگویان مرد و ۴۲/۲ درصد زن هستند. ۳۶/۷ درصد پاسخگویان مجرد، ۶۳/۳ درصد متأهل هستند و اکثریتشان (۳۴/۴ درصد) بین ۳۰ تا ۳۹ سال سن دارند و با مشخص کردن ۸ گروه شغلی بیشترین تجمع پاسخگویان مربوط به کشاورزی با ۲۵/۶ درصد است. به لحاظ میزان تحصیلات از مجموع ۸۸/۹ درصد بیشترین فراوانی مربوط به پاسخگویانی است که دارای مدرک دیپلم (۳۱/۷ درصد) هستند. همچنین بیشتر فراوانی پاسخگویان در رابطه با بعد خانوار مربوط به خانوارهای چهار نفره است.

۴-۱- یافته‌های توصیفی مرتبط با اعتبارات کمیته امداد

در مورد میزان استفاده از تسهیلات قرض‌الحسنه اعطایی کمیته امداد از مجموع افراد دریافت‌کننده وام، ۲۸/۱ درصد قبل از استفاده از تسهیلات قرض‌الحسنه دارای شغل بوده‌اند و ۷۱/۹۰ درصد قبل از استفاده از این تسهیلات بیکار بوده‌اند. این وام‌ها که به نسبت زمینه شغلی بیشتر مبلغی بین ۵ تا ۱۵ میلیون تومان بوده‌اند بیشتر در زمینه دامداری و دامپروری با ۵۱/۲۳ درصد از مجموع وام‌ها بکار رفته‌اند. در مقابل کشاورزی با ۲/۴۷ درصد کمترین میزان را به خود اختصاص داده است. به وجود آمدن این شرایط، به دلیل خشکسالی‌های اخیر است که در سطح شهرستان رخ داده است و باعث کمبود و از بین رفتن منابع آبی کشاورزان شده و اغلب روستاییان به‌ناچار به دامپروری می‌پردازند. همچنین از طریق وام‌های پرداختی مشاغل مانند خیاطی، آرایشگری، حمل‌ونقل، خواروبارفروشی و... ایجاد شده است. در عین حال از مجموع افراد وام‌گیرنده، ۲۳ نفر توانسته‌اند برای ۸۷ نفر دیگر فرصت شغلی ایجاد کنند.

۴-۲- میزان درآمد خانوار در دو دوره قبل و بعد از دریافت اعتبارات

یافته‌های جدول (۱) نشان می‌دهد که ۶۸/۳ درصد افراد نمونه قبل از دریافت وام منبع درآمدی نداشتند و ۴۲/۸ درصد این افراد بعد از استفاده از این بسته‌ها به حداقل درآمد کمتر از ۳۰۰ هزار تومان دست پیدا کردند. میانگین درآمد خانوار قبل از استفاده از وام (۱/۳۷ درصد) و بعد از استفاده از آن (۲/۸۱ درصد) بوده که حاکی از دو برابر شدن درآمد خانوار است.

جدول (۱)- بررسی میزان درآمد خانوار در دو دوره قبل و بعد از دریافت وام

میانگین رتبه‌ای	انحراف معیار	میزان تاثیرگذاری (هزار تومان)					شاخص‌ها
		بالای ۹۰۰	۶۰۰-۹۰۰	۳۰۰-۶۰۰	کمتر از ۳۰۰	بدون درآمد	
۱/۳۷	۰/۶۴	۰	۱/۷	۳/۹	۲۶/۱	۶۸/۳	درآمد قبل از استفاده از وام
۲/۸۱	۰/۹۹	۶/۱	۱۸/۹	۲۸/۳	۴۲/۸	۳/۹	درآمد بعد از استفاده از وام

ماخذ: یافته‌های پژوهش

ارزیابی تاثیر اعتبارات خرد کمیته امداد بر ماندگاری ... ۱۸۵

نتایج جدول (۲) در مورد معناداری تفاوت میانگین درآمد افراد قبل و بعد از دریافت وام نشان می‌دهد از ۱۲۱ مورد در ۱۱۶ مورد رتبه‌های مثبت و ۵ مورد رتبه مساوی به دست آمده و هیچ رتبه منفی وجود ندارد در نتیجه رتبه میانگین و جمع رتبه‌های مثبت بیشتر از رتبه‌های منفی و مساوی است. بنابراین، پس می‌توان گفت درآمد افراد بعد از دریافت وام بیشتر از درآمد آن‌ها قبل دریافت وام است. حال باید دید که آیا این تفاوت به لحاظ آماری معنادار است یا خیر؟ آماره ویلکاکسون (آماره Z) با مقدار $۹/۶۰۱$ در سطح خطای $۰/۰۰۰$ قرار دارد که بر معناداری تفاوت میانگین میزان درآمد افراد قبل از دریافت وام نسبت به درآمد آن‌ها بعد از دریافت وام است. بنابراین می‌توان گفت میزان درآمد بعد از دریافت وام نسبت به قبل از افزایش یافته است.

جدول (۲) - میزان درآمد قبل و بعد از دریافت وام

متغیرها (قبل و بعد از دریافت وام)	رتبه‌ها	تعداد رتبه	میانگین رتبه	جمع رتبه	آماره Z (ویلکاکسون)	سطح معناداری
میزان درآمد	منفی	۰ ^a	۰	۰	-۹/۶۰۱	۰/۰۰۰
	مثبت	۱۱۶ ^b	۵۸/۵	۶۷۸۶		
	مساوی	۵ ^c	-	-		
	جمع	۱۲۱	-	-		
<p>a. میزان درآمد قبل از دریافت وام < میزان درآمد بعد از دریافت وام</p> <p>b. میزان درآمد قبل از دریافت وام > میزان درآمد بعد از دریافت وام</p> <p>c. میزان درآمد قبل از دریافت وام = میزان درآمد بعد از دریافت وام</p>						

ماخذ: یافته‌های پژوهش

۴-۳- نقش اعتبارات کمیته امداد در وضعیت اقتصادی و درآمد خانوار

به منظور بررسی نقش اعتبارات کمیته امداد در بهبود وضعیت اقتصادی و درآمد خانوار، آزمون t تک نمونه‌ای در جدول (۳) نشان می‌دهد که متغیر افزایش درآمد پولی (با تفاوت میانگین $۰/۷۲۲$) و متغیر بهبود قدرت خرید (با تفاوت میانگین $۰/۵۳۹$) بیشترین تفاوت از حد متوسط را نشان می‌دهند. مقدار آماره t در سطح خطای $۰/۰۰۰$ گویای معناداری این تفاوت‌ها به لحاظ آماری است. درعین حال متغیر افزایش پس‌انداز خانوار (با اختلاف میانگین $-۰/۰۶۱$) کمتر از حد

۱۸۶ فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی، سال هفدهم، شماره ۶۵، تابستان ۱۳۹۶

متوسط است و متغیر میزان رضایتمندی از درآمد بعد از استفاده از وام‌ها که با (تفاوت میانگین ۰/۰۰۶) بیشتر از حد متوسط است، تفاوت میانگین معناداری را نشان نمی‌دهند.

متغیر افزایش توان در پرداخت هزینه‌های بهداشتی و درمانی (با اختلاف میانگین ۰/۱۸۹- در سطح خطای ۰/۰۰۵) و متغیر افزایش توان در پرداخت هزینه‌های آموزشی فرزندان (با اختلاف میانگین ۰/۲۳۳- و سطح معناداری ۰/۰۰۱) تفاوت میانگین منفی و معنادار آن‌ها از حد متوسط را نشان می‌دهد. این به معنای آن است که با وجود افزایش میزان درآمد پولی خانوارها و نیز بهبود قدرت خرید هنوز خانوارها برای تامین هزینه‌های بهداشتی، درمانی و آموزشی با مشکل مواجه هستند.

جدول (۳)- نقش اعتبارات کمیته امداد در وضعیت اقتصادی و درآمد خانوار

Test Valeu = 3						
متغیر	میانگین	مقدار t	سطح معناداری	تفاوت میانگین	حد پایین	حد بالا
افزایش میزان درآمد پولی	۳/۷۲	۱۰/۰۵۹	۰/۰۰۰	۰/۷۲۲	۰/۵۸	۰/۸۶
بهبود قدرت خرید خانوار	۳/۵۴	۷/۲۳۵	۰/۰۰۰	۰/۵۳۹	۰/۳۹	۰/۶۹
افزایش پس‌انداز خانوار	۲/۹۴	-۰/۷۵۳	۰/۴۵۳	-۰/۰۶۱	-۰/۲۲	۰/۱۰
رضایت از درآمد بعد از استفاده از بسته‌ها	۳/۰۱	۰/۰۷۸	۰/۹۳۸	۰/۰۰۶	-۰/۱۴	۰/۱۵
توان پرداخت هزینه‌های بهداشتی و درمانی	۲/۸۱	-۲/۸۵۰	۰/۰۰۵	-۰/۱۸۹	-۰/۳۲	-۰/۰۶
توان پرداخت هزینه‌های آموزشی فرزندان	۲/۷۷	-۳/۳۹۵	۰/۰۰۱	-۰/۲۳۳	-۰/۳۷	-۰/۱۰

ماخذ: یافته‌های پژوهش

۴-۴- نقش کمیته امداد در ماندگاری و ثبات جمعیت

طبق یافته‌های جدول (۴) متغیر احساس امنیت اعضای خانوار (با تفاوت میانگین ۰/۳۹۴) در سطح خطای ۰/۰۰۰) نشان می‌دهد که تفاوت میانگین از حد متوسط مثبت و معنادار است. در مورد متغیرهای افزایش انگیزه ماندگاری فرزندان، افزایش انگیزه ماندگاری سرپرست خانوار گسترش امید به زندگی در روستا نیز نتایج به همین گونه است، یعنی تفاوت میانگین از حد متوسط مثبت و

ارزیابی تاثیر اعتبارات خرد کمیته امداد بر ماندگاری ... ۱۸۷

معنادار است که نشان می‌دهد وام‌های اعطایی تاثیر مثبتی بر این متغیرها داشته است. متغیرهای گسترش امید به آینده زندگی در روستا، دسترسی به خدمات در روستا و بازگشت مهاجران به روستا نیز با تفاوت میانگین کمتر از حد متوسط معنی‌دار هستند و نشان می‌دهند وام‌های اعطایی تاثیر چندانی بر این متغیرها نداشته است. درعین حال میانگین دو متغیر احساس تعلق به اجتماع و تمایل به مشارکت در پیشرفت روستا تفاوت میانگین معنی‌داری از حد متوسط را نشان نمی‌دهد. البته در این موارد اگرچه مقدار میانگین از حد متوسط کمتر است، اما بسیار به آن نزدیک است.

جدول (۴) - نقش کمیته امداد در ماندگاری و ثبات جمعیت

Test Valeu = 3						
متغیر	میانگین	مقدار t	سطح معناداری	تفاوت میانگین	حد پایین	حد بالا
افزایش احساس امنیت خانوار	۳/۳۹	۶/۰۹۴	۰/۰۰۰	۰/۳۹۴	۰/۲۷	۰/۵۲
افزایش انگیزه ماندگاری فرزندان	۳/۲۷	۴/۳۲۵	۰/۰۰۰	۰/۲۷۲	۰/۱۵	۰/۴۰
افزایش انگیزه ماندگاری سرپرست	۳/۱۸	۲/۶۶۴	۰/۰۰۹	۰/۱۸۳	۰/۰۵	۰/۳۲
گسترش امید به زندگی در روستا	۳/۲۱	۳/۴۶۰	۰/۰۰۱	۰/۲۱۱	۰/۰۹	۰/۳۳
حس تعلق به اجتماع و محل سکونت	۲/۹۶	-۰/۶۰۱	۰/۵۴۸	-۰/۰۳۹	-۰/۱۷	۰/۰۹
تمایل به مشارکت در پیشرفت روستا	۲/۹۳	-۰/۹۸۰	۰/۳۲۹	-۰/۰۶۷	-۰/۲۰	۰/۰۷
دسترسی به خدمات در روستا	۲/۷۰	-۵/۱۸۷	۰/۰۰۰	-۰/۳۰۰	-۰/۴۱	-۰/۱۹
بازگشت مهاجرین به روستا	۲/۲۶	-۱۰/۲۱۱	۰/۰۰۰	-۰/۷۳۹	-۰/۸۸	-۰/۶۰

ماخذ: یافته‌های پژوهش

۴-۵- رضایت از وام‌های کمیته امداد

شش متغیر برای بررسی میزان رضایت از وام‌ها و اعتبارات کمیته امداد مورد بررسی قرار گرفت. متغیر رضایت از مبلغ وام (با اختلاف میانگین ۰/۵۶ در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵) نشان می‌دهد تفاوت میانگین این متغیر به لحاظ آماری معنی‌دار است و میزان رضایت از وام‌های دریافتی بیشتر از حد متوسط است. در مورد سایر متغیرها نیز تفاوت میانگین از حد

۱۸۸ فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی، سال هفدهم، شماره ۶۵، تابستان ۱۳۹۶

متوسط مثبت و معنی دار است. تنها متغیر کافی بودن مبلغ وام برای شروع کسب و کار (با مقدار t که برابر است با ۱/۶۰۱ در سطح خطای ۰/۱۱۲) تفاوت میانگین معناداری را نشان نمی دهد. اگرچه در این مورد مقدار میانگین بیشتر از حد متوسط است، اما این تفاوت زیاد نبوده و معنادار نیست.

جدول (۵) - رضایت از وام‌های کمیته امداد

Test Valeu = 3						
متغیر	میانگین	مقدار t	سطح معناداری	تفاوت میانگین	حد پایین	حد بالا
رضایت از مبلغ وام	۳/۵۶	۶/۳۹۷	۰/۰۰۰	۰/۵۶۰	۰/۳۹	۰/۷۳
مناسب بودن شرایط اعطای وام	۳/۷۶	۱۰/۱۵۶	۰/۰۰۰	۰/۷۶۰	۰/۶۱	۰/۹۱
عدم توانایی شروع کار بدون وام	۳/۸۰	۱۰/۹۹۹	۰/۰۰۰	۰/۸۰۰	۰/۶۶	۰/۹۴
رضایت از نحوه بازپرداخت اقساط	۳/۶۵	۸/۰۴۷	۰/۰۰۰	۰/۶۴۸	۰/۴۹	۰/۸۱
کافی بودن مبلغ وام برای شروع کار	۳/۱۶	۱/۶۰۱	۰/۱۱۲	۰/۱۶۰	-۰/۰۴	۰/۳۶
آشنایی با خدمات و تسهیلات کمیته امداد	۳/۷۶	۱۰/۵۲۶	۰/۰۰۰	۰/۷۶۰	۰/۶۲	۰/۹۰

ماخذ: یافته‌های پژوهش

آزمون فرضیات تحقیق با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون معنی داری روابط موجود بین متغیرها در هر یک از فرضیات پژوهش راتایید می کند. طبق نتایج جدول (۶) اعتبارات کمیته امداد با بتای ۰/۷۱۹ در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ بر وضعیت اقتصادی و درآمد خانوار و با بتای ۰/۳۴۰ در سطح خطای ۰/۰۵ بر ماندگاری جمعیت تاثیر مثبت و معنی داری دارد و ضریب همبستگی پیرسون برای رابطه وضعیت اقتصادی و درآمد خانوار و ماندگاری جمعیت برابر است با ۰/۳۶۹ که در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ فرضیه فرعی پژوهش راتایید می کند.

ارزیابی تاثیر اعتبارات خرد کمیته امداد بر ماندگاری ... ۱۸۹

جدول (۶) - آزمون فرضیات

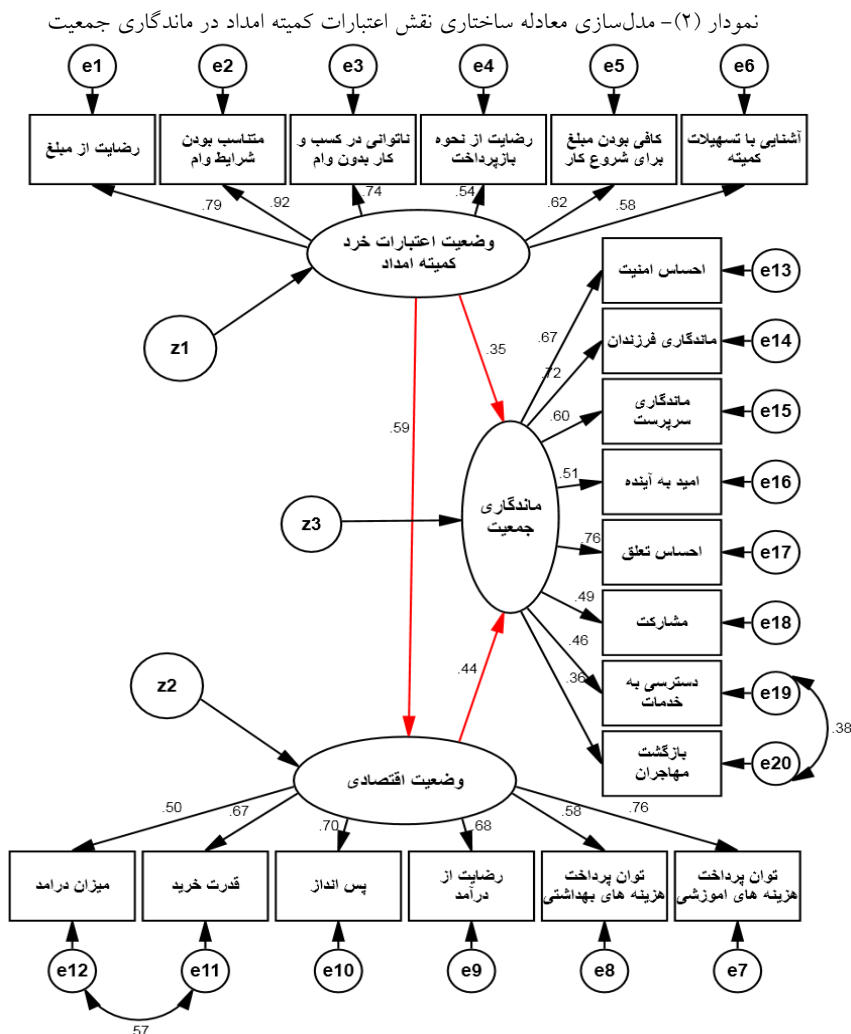
متغیرها	آماره	مقدار بتا	سطح خطا
اعتبارات کمیته امداد	وضعیت اقتصادی و درآمد خانوار	۰/۷۱۹	۰/۰۰۰
	ماندگاری جمعیت	۰/۳۴۰	۰/۰۰۰
وضعیت اقتصادی و درآمد خانوار	ماندگاری جمعیت	۰/۳۶۹	۰/۰۰۰

ماخذ: یافته‌های پژوهش

۴-۶- آزمون مدل پژوهش

در ادامه به منظور آزمون فرضیه‌های پژوهش به صورت چند متغیره و همچنین آزمون مدل مفهومی پژوهش از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شده است. در گام اول باید دید مدل مشخص است یا خیر؟ برای مشخص بودن یک مدل برقراری دو شرط ضرورت دارد: شرط رتبه و شرط مرتبه.

بر اساس شرط رتبه باید درجه آزادی مدل صفر یا مثبت باشد. شرط مرتبه به امکان انجام عملیات محاسباتی در جبر ماتریس به منظور برآورد پارامترها و بازتولید ماتریس کوواریانس مشاهده شده مربوط می‌شود. گزارش کای اسکوتر مدل یا عدم گزارش آن نشانه انجام عملیات محاسباتی است. درجه آزادی مدل پژوهش برابر با ۱۶۵ است. کای اسکوتر مدل نیز گزارش شده است که برابر است با ۶۸۸/۹۶۲ در نتیجه بر اساس شرط رتبه و شرط مرتبه، مدل فرا مشخص است و در این صورت اطلاعات لازم برای برآورد پارامترها وجود دارد.

ماخذ: یافته‌های پژوهش

گام بعد در مدل‌سازی معادله ساختاری بررسی معناداری ضرایب رگرسیونی و بارهای عاملی است. مقادیر هر یک از بارهای عاملی مربوط به مولفه‌های هر یک از متغیرهای اصلی نشان می‌دهد که مولفه‌های مربوطه به صورت قابل قبولی روی آن بار شده‌اند، چراکه مقدار بار عاملی در همه موارد بیشتر از $0/3$ است که در سطح معناداری کمتر از $0/05$ گویایی توان تبیینی آن‌ها در تبیین متغیر پنهان است. به‌عنوان مثال متغیر رضایت از

ارزیابی تاثیر اعتبارات خرد کمیته امداد بر ماندگاری ... ۱۹۱

مبلغ وام با بار عاملی ۰/۹۳ در سطح معنای داری کمتر از ۰/۰۵ نشان می دهد این متغیر از توان بالایی برای تبیین متغیر پنهان، یعنی رضایت از وام های دریافتی از کمیته امداد برخوردار است. در مورد سایر متغیرهای دیگر نیز مقدار بار عاملی هر مولفه بیش از ۰/۳ است که در حد مطلوب یا قابل قبول قرار دارند در نتیجه به خوبی می توانند تغییرات مربوط به هر یک از سازه های پژوهش را تبیین کنند.

برای آزمون فرضیات طبق خروجی متنی مدل (جدول (۷)) سه معیار مقدار ضریب استاندارد، نسبت بحرانی و سطح معناداری بررسی می شود. در مورد فرضیه اول، یعنی تاثیر وضعیت اعتبارات کمیته امداد بر بهبود وضعیت اقتصادی و درآمد خانوار ضریب رگرسیونی به دست آمده در مدل برابر است با مقدار ۰/۵۹ در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ و نسبت بحرانی نیز ۶/۵۶۳ است که از ۱/۹۶ بیشتر است. بنابراین می توان از تاثیر مثبت و معنادار وضعیت اقتصاد کشاورزی بر اشتغال سخن گفت. مقادیر بتای به دست آمده برای فرضیه دوم، یعنی تاثیر وضعیت اعتبارات کمیته امداد بر ماندگاری جمعیت نیز برابر با ۰/۳۴۶ است که در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ قرار دارد. نسبت بحرانی نیز برابر است با مقدار ۳/۵۰۴ که بیشتر از ۱/۹۶ است. در نتیجه فرضیه دوم نیز تایید می شود. همچنین آزمون مدل نشان می دهد که فرضیه فرعی تاثیر وضعیت اقتصادی و درآمد خانوار بر ماندگاری و ثبات جمعیت نیز در یک رابطه چند متغیرهای تایید می شود. مقدار ضریب رگرسیونی در این مورد برابر است با ۰/۴۳۷، نسبت بحرانی ۴/۰۶۵ در سطح خطای ۰/۰۵ نیز تاثیر معنی داری را نشان می دهد.

جدول (۷) - مقادیر ضرایب رگرسیونی متغیرها با استفاده از مدل سازی معادله ساختاری

سطح معناداری	نسبت بحرانی	خطای معیار	برآورد		پارامترها		
			استاندارد	غیراستاندارد			
***	۶/۵۶۳	۰/۰۷۱	۰/۵۹۰	۰/۴۶۷	وضعیت اعتبارات کمیته امداد	≥	وضعیت اقتصادی و درآمد خانوار
***	۳/۵۰۴	۰/۰۶۲	۰/۳۴۶	۰/۲۱۹	وضعیت اعتبارات کمیته امداد	≥	ماندگاری جمعیت
***	۴/۰۶۵	۰/۰۸۶	۰/۴۳۷	۰/۳۴۹	وضعیت اقتصادی و درآمد خانوار	≥	ماندگاری جمعیت

ماخذ: یافته های پژوهش

در جدول (۸) با توجه به خروجی متنی مدل تاثیر کل، مستقیم و غیرمستقیم اعتبارات کمیته امداد بر ماندگاری جمعیت مشخص شده است. این روش که برای آزمون مدل‌های علی مورد استفاده قرار می‌گیرد به ارزیابی اهمیت نسبی روابط مستقیم و غیرمستقیم کمک می‌کند. هدف از انجام این آزمون بررسی این مساله است که جدای از تاثیر مستقیم اعتبارات بر ماندگاری جمعیت آیا این اعتبارات به واسطه تاثیر زیادی که بر وضعیت اقتصادی و درآمد خانوار دارد (با توجه به ضرایب رگرسیونی و میزان بتای به دست آمده) به صورت غیرمستقیم هم بر ماندگاری جمعیت تاثیر دارد یا خیر؟

طبق یافته‌های جدول (۸) بین اعتبارات کمیته امداد و ماندگاری جمعیت رابطه معنا-داری وجود دارد که در این مورد مقدار بتا برابر با ۰/۶۰۴ است که از این مقدار ۰/۳۴۶ به صورت مستقیم و ۰/۲۵۸ به صورت غیرمستقیم و از طریق متغیر وضعیت اقتصادی و درآمد خانوار بر ماندگاری جمعیت تاثیر می‌گذارد.

جدول (۸) - تاثیر کل، مستقیم، غیرمستقیم اعتبارات کمیته امداد بر ماندگاری جمعیت

اثرات کل		اثرات غیرمستقیم		اثرات مستقیم		متغیر وابسته	متغیر مستقل
Sig	ضریب	Sig	ضریب	Sig	ضریب		
۰/۰۰۸	۰/۶۰۴	۰/۰۳۵	۰/۲۵۸	۰/۰۲	۰/۳۴۶	ماندگاری جمعیت	اعتبارات کمیته امداد

ماخذ: یافته‌های پژوهش

در پایان باید دید که آیا مدل تدوین شده از برآزش مطلوب برخوردار است یا خیر. یافته‌های جدول (۹) نشان می‌دهد که تمام شاخص‌های برآزش مدل در دامنه مطلوب قرار دارند. این به معنای مطلوبیت مدل و برآزش آن است. به عنوان مثال، شاخص کای اسکوئر نسبتی $CMIN/DF$ با مقداری برابر با ۴/۱۷۶ در دامنه ۱-۵ قرار دارد و بر برآزش مدل تاکید دارد که این به معنای آن است که مدل تدوین شده تطبیق بیشتری با واقعیت دارد. سایر شاخص‌های گزارش شده در جدول (۹) نیز قابلیت قبول مدل تدوینی را نشان می‌دهند. بنابراین می‌توان گفت این مدل الگوی مناسبی در زمینه بررسی تاثیر اعتبارات کمیته امداد بر ماندگاری و ثبات جمعیت است.

ارزیابی تاثیر اعتبارات خرد کمیته امداد بر ماندگاری ... ۱۹۳

جدول (۹) - شاخص‌های برازش کلی مدل

برآورد	دامنه قابل قبول	شاخص‌ها	
۴/۱۷۶	۵-۱	<i>CMIN/DF</i>	کای اسکوئر نسبی
۰/۹۵	۰/۹۰-۱	<i>GFI</i>	شاخص نیکویی برازش
۰/۹۱	۰/۹۰-۱	<i>AGFI</i>	شاخص نیکویی برازش اصلاح شده
۰/۹۴	۰/۹۰-۱	<i>CFI</i>	شاخص برازش تطبیقی
۰/۹۲	۰/۹۰-۱	<i>TLI</i>	شاخص توکر - لویس
۰/۵۷	۰/۵۰-۱	<i>PNFI</i>	شاخص برازش هنجار شده مقتصد
۰/۶۱	۰/۵۰-۱	<i>PCFI</i>	شاخص برازش تطبیقی مقتصد
۰/۰۷۲	۰ - ۰/۰۸	<i>RMSEA</i>	ریشه میانگین مربعات خطای برآورد

ماخذ: یافته‌های پژوهش

۵- بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از آزمون‌های آماری و مدل‌سازی معادله ساختاری در این پژوهش حاکی از تاثیر اعتبارات خرد کمیته امداد در بهبود وضعیت اشتغال و درآمد و در نتیجه جلوگیری از مهاجرت‌های روستایی در منطقه مورد مطالعه است.

نتایج آزمون ویلکاکسون‌تائیدی بر معناداری افزایش میانگین میزان درآمد افراد بعد از دریافت وام نسبت به درآمد آن‌ها قبل از دریافت وام است. در مورد نقش اعتبارات کمیته امداد در وضعیت اقتصادی و درآمد خانوار آزمون t تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که متغیرهای درآمد پولی و بهبود قدرت خرید تفاوت میانگین مثبت و معنی‌داری از حد متوسط دارند. در مقابل، متغیر افزایش توان در پرداخت هزینه‌های بهداشتی و درمانی و متغیر افزایش توان در پرداخت هزینه‌های آموزشی فرزندان تفاوت میانگین منفی و معنادار آن از حد متوسط را نشان می‌دهد، اما متغیر افزایش پس‌انداز و متغیر میزان رضایتمندی از درآمد تفاوت میانگین معناداری را نشان نمی‌دهد. در بررسی نقش کمیته امداد در ماندگاری و ثبات جمعیت در مورد متغیرهای احساس امنیت اعضای خانوار، افزایش انگیزه ماندگاری فرزندان، افزایش انگیزه ماندگاری سرپرست خانوار، گسترش امید به زندگی در روستا تفاوت میانگین از حد متوسط مثبت و معنادار است در مقابل در متغیرهای گسترش امید به آینده زندگی در روستا، دسترسی به خدمات در روستا و بازگشت مهاجران به روستا

تفاوت میانگین از حد متوسط منفی و معنی دار است که نشان می‌دهد وام‌های اعطایی تاثیر چندانی بر این متغیرها نداشته است. در عین حال میانگین دو متغیر احساس تعلق به اجتماع و محل سکونت و متغیر تمایل به مشارکت در پیشرفت روستا تفاوت میانگین معنی‌داری از حد متوسط را نشان نمی‌دهد.

در مورد میزان رضایت از وام‌ها و اعتبارات کمیته امداد نتایج نشان داد در همه موارد تفاوت میانگین از حد متوسط مثبت و معنی دار است. تنها متغیر کافی بودن مبلغ وام برای شروع کسب و کار تفاوت میانگین معناداری را نشان نمی‌دهد. آزمون فرضیات تحقیق با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون معنی‌داری روابط موجود بین متغیرها در هر یک از فرضیات پژوهش را تایید می‌کند.

طبق نتایج جدول (۶)، اعتبارات کمیته امداد بر وضعیت اقتصادی و درآمد خانوار (با بتای ۰/۷۱۹) و بر ماندگاری جمعیت (با بتای ۰/۳۴۰) در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ تاثیر مثبت و معنی‌داری دارد. همچنین ضریب همبستگی پیرسون برای رابطه وضعیت اقتصادی و درآمد خانوار و ماندگاری جمعیت (با بتای ۰/۳۶۹) در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ این فرضیه را تایید می‌کند. این نتایج با استفاده از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری نیز تایید شده است.

نتایج این پژوهش با یافته‌های پژوهش فاسورانتی ۲۰۱۰، ساتیاباما ۲۰۱۰ و سایر پژوهشگران یاد شده در پیشینه پژوهش همسو هستند؛ چراکه در همه این پژوهش‌ها تاثیر مثبت اعتبارات خرد بر بهبود وضعیت اشتغال، اقتصاد، درآمد و توانمندسازی افراد نشان داده شده است. در عین حال پژوهش حاضر تاثیر مثبت، مستقیم و غیرمستقیم این اعتبارات بر مهاجرت‌های روستا شهری را نیز نشان داده است.

در پایان با توجه به یافته‌های پژوهش پیشنهادهایی برای ارتقای خدمات کمیته امداد با توجه به نقش مهمی که در توانمندسازی و تاب‌آوری اقشار آسیب‌پذیر جامعه دارد ارائه می‌شود.

- به دلیل تاثیر کم اعتبارات کمیته امداد بر پس‌انداز، پیشنهاد می‌شود با توجه به حیطه شغلی افراد وام بیشتری جهت گسترش کسب و کار به آن‌ها تعلق گیرد تا به افزایش پس‌انداز بینجامد.

ارزیابی تاثیر اعتبارات خرد کمیته امداد بر ماندگاری ... ۱۹۵

- جهت افزایش ماندگاری جمعیت و جلوگیری از رکود طرح‌های اشتغالزایی پیشنهاد می‌شود کمیته امداد بجای سپردن مبالغ اندک به مددجویان به ایجاد شرکت، کارخانه و تعاونی در برخی از روستاهای مهاجر فرست پردازد و از این طریق برای افراد فرصت‌های شغلی پایدار ایجاد کند.

- تشویق روستاییان به بازدید از طرح‌ها و پروژه‌های موفق و جدید در سایر شهرستان‌ها و استان و الگوبرداری از آن‌ها باعث افزایش انگیزه برای شروع کار در روستای محل سکونت هر یک از مددجویان خواهد بود.

منابع

الف) فارسی

ابراهیم پور، سمانه و زهرا میلاعلمی (۱۳۹۲)، «تعیین‌کننده‌های فقر خانوارهای شهری ایران در سال ۱۳۸۸ کاربرد مدل داده‌های تابلویی با متغیر وابسته محدود»، فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی (رویکرد اسلامی - ایرانی)، سال سیزدهم، شماره ۴۹، صص ۱۱۶-۱۰۱.

خاکی، نرگس (۱۳۸۸) «کاهش فقر و تامین مالی خرد (مطالعه موردی بانک کشاورزی)»، مجله مطالعات مالی، شماره سوم، صص ۱۳۶-۱۱۱.

رستمعلی‌زاده، ولی‌اله، علی قاسمی اردهالی و نیر رستمی (۱۳۹۲)، «عوامل موثر بر ماندگاری جوانان روستایی مطالعه موردی: شهرستان اهر»، پژوهش‌های روستایی، دوره ۴، شماره ۳، صص ۵۳۴-۵۰۵.

رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۳)، برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، چاپ چهارم، تهران: انتشارات قومس.

رضوانی، محمدرضا و محمد نجارزاده (۱۳۸۷)، «بررسی و تحلیل زمینه‌های کارآفرینی روستاییان در فرآیند توسعه نواحی روستایی»، فصلنامه توسعه‌ی کارآفرینی، سال اول، شماره دوم.

طالب، مهدی و زهره نجفی‌اصل (۱۳۸۶)، «پیامد اعتبارات خرد بر توانمندسازی اقتصادی زنان سرپرست خانوار نگاهی به نتایج طرح حضرت زینب کبری (س) در روستاهای بومین زهرا»، فصلنامه روستا و توسعه، سال دهم، شماره ۳، صص ۱-۲۶.

۱۹۶ فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی، سال هفدهم، شماره ۶۵، تابستان ۱۳۹۶

خارقانی، ندا و وحید فعالیت (۱۳۹۰)، «بررسی تاثیر وام‌های خرد بر اشتغال (مطالعه موردی ایران)»، ماهنامه کار و جامعه، شماره ۱۴۱، صص ۲۲-۴۴.

عزیزپور، فرهاد و زهرا خداکرمی (۱۳۹۴)، «اثرات اجتماعی - اقتصادی اعتبارات خرد کشاورزی در نواحی روستایی مورد: دهستان کرسف»، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال چهارم، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۴، پیاپی ۱۳، صص ۶۹-۵۷.

فقیری، مژگان و کیومرث زرافشانی (۱۳۹۰)، «بررسی اثربخشی صندوق اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی شهرستان کنگاور با استفاده از نقشه‌های ذهنی: مطالعه موردی روستای فش»، اولین کنگره ملی علوم و فناوری‌های نوین کشاورزی، زنجان، دانشگاه زنجان.

قدیری معصوم، مجتبی و افسانه احمدی، (۱۳۹۴) «سازه‌های موثر بر موفقیت صندوق‌های اعتبارات خرد در توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی شهرستان فیروزکوه»، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۷، شماره ۴، صص ۷۷۲ - ۷۵۹.

مداحی، مهری (۱۳۹۰)، «بررسی اثربخشی صندوق‌های اعتبارات خرد در چهار استان خراسان رضوی، کرمانشاه، مازندران و هرمزگان»، دوماهنامه علمی ترویجی و توسعه کشاورزی جهاد، سال ۳۰، شماره ۳۰۱ و ۳۰۲، صص ۱۴۰-۹۸.

نصرتی، رضا و هدایت حسین‌زاده (۱۳۹۳)، «بررسی تاثیر طرح توسعه بنگاه‌های کوچک و زودبازده بر ایجاد اشتغال در استان‌های منتخب کشور»، فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی، سال دوم، شماره ۷، صص ۱۰۸-۹۱.

نظری، عبدالحمید، جواد عادل (۱۳۹۰)، «مقایسه اثربخشی اعتبارات خرد بر اقشار جامعه روستایی در نواحی کوهستانی و دشتی شهرستان آزادشهر»، فصلنامه علمی پژوهشی انجمن جغرافیایی ایران، دوره جدید، سال نهم، شماره ۳۱، صص ۱۹۱-۲۱۴.

نگین، وحیده (۱۳۸۴)، «نقش تامین مالی خرد در کاهش فقر»، فصلنامه تامین اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲.

ب- انگلیسی

Ahlin, Ch. and N. Jiang (2008), "Can Micro-credit Bring Development?", *Journal of Development Economics*, 123-145.

Fasoranti, M. M. (2010), "The Influence of Micro-credit on Poverty Alleviation Among Rural Dwellers: A Case Study of AKOKO

ارزیابی تاثیر اعتبارات خرد کمیته امداد بر ماندگاری ... ۱۹۷

- North West Local Government Area of ONDO State”, *Africa journal of Business Management*, 4(8):1438-1446.
- Levier (2002), “M, Women and Microcredit in Vietnam, Anthropology Department”, pp.8. available at <http://www.sciencedirect.com>
- Li, X., G. Christofer and H. Baiding (2011), “Accessibility to Microcredit by Chinese Rural Households”, *Journal of Asian Economics* 22(2011), pp. 235-246
- Salwa, A. H. F., A. M. Azahari and B. J. Tamkin (2013), “Success Factors of Successful Microcredit Entrepreneurs: Empirical Evidence from Malaysia”, *International Journal of Business and Social Science*, 4(5): 153-159.
- Miriam, B. and I. Love (2009), “The Economic Impact of Bank and Unbanked (Evidence from Mexico)”, The World Bank Development Research Group Finance and Private Sector Team, June.
- Satiabama, K. (2010), “Rural Women Empowerment and Entrepreneurship Development”. Research Scholar, Development of Political Science and Development Administration, Ganhigram Rural Institute, Dindigul District, April 2010.